

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10994983>

MAHOBATLI RANGTASVIR ASARLARIDA KOMPOZITSIYA

Mannopov Farxod Abdujabborovich

Kamoliddin Behzod nomidagi Milly rassomlik va dizayn instituti

Chizmatasvir kafedrası katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqola mahobatli rangtasvir san'ati kompozitsiyasi haqida bo'lib, predmetlarni ishonarli joylashtirish, figuralarni guruhlashtirish, g'oyaviy markazni topish, tomoshabinni asosiy e'tiborini tortadigan bo'lishi va har bir figura yoki detal o'zini umumiy g'oyasi ichida alohida ahamiyatli o'rnini topishi va barcha vaziyat mavzuni ochib berishi haqida.

Kalit so'zlar: *G'oyalar majmui, voqea, kompozitsiya, sxema, konsentratsiya, eskiz, qobiliyat, falsafiy dunyoqarash, tasavvur, tajriba, tahlil, ma'naviy-axloqiy qadriyat, obraz, jamiyat, munosabat, tarbiya vositalari, madaniy binolar, realistik an'analar, murakkab kompozitsiya, tafakkur, tasviriy san'at, san'at durdonalari, san'at tarixi, rassomlar, ijodkorlar, manzara.*

КОМПОЗИЦИЯ В МОНУМЕНТАЛЬНЫХ КАРТИНАХ

АННОТАЦИЯ

Статья о композиции монументальной живописи, о правдоподобном расположении предметов, группировке фигур, нахождении идейного центра, о том, что привлекает основное внимание зрителя, и о том, что каждая фигура или деталь находит свое особое значимое место в общей идее, и вся ситуация раскрывает тему.

Ключевые слова: *Набор идей, событие, композиция, схема, концентрация, эскиз, способность, философское мировоззрение, воображение, опыт, анализ, духовно нравственная ценность, образ, общество, отношение, образовательные инструменты, культурные сооружения, реалистические традиции, сложная композиция, созерцание, изобразительное искусство, шедевры искусства, история искусства, художники, творцы, пейзаж.*

COMPOSITION IN MONUMENTAL PAINTINGS

ANNOTATION

The article is about the composition of monumental painting, about the plausible arrangement of objects, grouping of figures, finding the ideological center, About what attracts the viewer's main attention, and that each figure or detail finds its special significant place in the general idea, and the whole situation reveals the theme.

Keywords: *Set of ideas, event, composition, scheme, concentration, sketch, ability, philosophical worldview, imagination, experience, analysis, spiritual and moral value image, society, attitude, means of education, cultural buildings, realistic traditions, complex composition, thinking, *фине артс, неарлс оф арт, ҳусторй оф арт, артистс анд креаторс, ландшапе.**

Mashhur rassomlarning aytishicha insonni to'liqlantiradigan va tinchlik bermaydigan qandaydir bir g'oya tug'ilgandagina darhol eskiz qilinadi. Eskiz kartina loyihasi bo'lib, kartina ustida ishlashning birinchi bosqichi hisoblanadi.

Eskizning turli variantlarida yechimning eng maqbul, tushunarli ifodasiga erishish lozim, ob'yektlar, predmetlarni ishonarli joylashtirish, figuralarni guruhlashtirish, g'oyaviy markazni topish, tomoshabinni asosiy e'tiborini tortadigan bo'lishi lozim. Har bir figura yoki detal o'zini umumiy g'oyasi ichida alohida ahamiyatli o'rnini topishi va barcha vaziyat mavzuni ochib berish uchun xizmat qiladi[6,42].

Tanlangan mavzu esa rassom o'ylagan, o'zining yaratilajak asarida ifodalamoqchi bo'lgan hissiyot va fikrlar, g'oyalar yig'indisini ifodalaydi.

Mavzu albatta chuqur bilim doirasida. hayotiy voqealar va tajriba asosida tug'ilishi kerak, mavzu dolzarblikni ro'kach qilib, majburiy va soxta, notabiiy holda tanlanmaydi. Agarki, rassom odamlarga aytiladigan ichki yangilik, qandaydir voqeyaning zarur va ahamiyatli tomonini ko'rsatmasa va o'z qobiliyatiga qarab mavzuga kirishmasa, u asar yaratilmaydi.

Kompozitsiyada "g'oya" va "mavzu" tushunchasi ba'zan aniq holda yoritilmasligi ham mumkin[10,17].

Agarki, mavzu topilib va rassom unga qiziqqan bo'lsa, tarixiy, xujjatli yoki manzara materillarini o'rganish uchun astoydil ish boshlaydi. Bunday materiallarni har tomonlama chuqur o'rganish bilangina ijodiy tasavvurda asar mazmuni yaqqolroq namoyon bo'ladi.

Kartinada personajlarning gavda holati, turishi, ularning ruhiy kechinmalari motivlashtirilgan holdagina tasvir mazmuni jonlantiradi va badiiy obrazga aylantiradi.

Bir mavzuning o'zi turli xil mazmunda yoritilishi mumkin. Masalan, urushga qarshi mavzularda garchi barchasining mazmuni, voqeyasi har xil bo'lsada bir nechta mashhur kartinalar yaratilgan.

Rassom uchun mazmun darrovagina topilmaydi, balki o'ylangan mavzuni chuqur va to'liq ochib berish imkonini beruvchi kompozitsion yechim izlaniladi, toki, uning ko'ngildagidek aniq, tushunarli ifoda topilmaguncha juda ko'plab qoramalar qilinishiga to'g'ri keladi.

Birinchi eskizlar kichik o'lchamda ishlanadi. Ya'ni asosiy kompozitsion qurilishlarni joylashtirib olish yengilroq bo'lishi maqsadida shunday format tanlanadi.

Kompozitsiya ustida ishlashning barcha jarayonlari bu g'oyaviy fikrni boyitish, har tomonlama qayta-qayta ishlash va realizatsiya qilish jarayoni hisoblanadi[10,17].

Tasviriy san'atda boshqa san'at turlaridan farqli o'laroq faqat bir zumlik lahza tasvirlanadi. Harakat konsentratsiyasi yagona tasviriy daqiqadagi kompozitsiyaning qonuniyatlaridan biri hisoblanadi. Vaholanki, obrazli yechimning kuchi vaqtning ma'lum bir narsasini idrok etish bilan bog'liq bo'ladi.

Asar kompozitsiyasi shunday tuzilishi kerakki, tomoshabin undagi voqeaning davomiyligini va bu sahnada nima voqea bo'lib o'tganini va nima bo'lishini his qilishi zarur. Mana shu holatdagina asarga hayot harakati beriladi, u quruq va jonsiz, harakatsiz bo'lib qolmaydi

Kompozitsiya ustida ishlaganda soxta vazifalardan kelib chiqmaslik va asarni bir mazmuniy geometrik sxemalar asosida qurish kerak. Bunda figuralarni diogonal, aylana, uchburchak asosida qurish va boshqalar nazarda tutilada.

Toki qiziqarli mavzuni topmasdan turib, kompozitsiya bilan shug'ullanish yaramaydi[10,17].

Eskizda kompozitsion yechimi ya'ni obrazlarning harakati va holati, ularning psixologik xarakteristikasi, kiyinishi, vaziyati hal etilgandan so'ng, asar uchun etyud bajarishga o'tiladi. Bu ishni yaxshiroq bajarish uchun, kartina holatini yoritish maqsadida alohida bir tipaj topish zarur bo'ladi. Qoralama va etyudlarni albatta asar voqeari tasvirlanishiga mos holdadagi vaziyat va yoritilganlik sharoitida bajarilishi shart[1,13].

Ijodkor rassom bo'lish uchun san'atga yoshligidan qiziqqan bo'lishi kerak. Ijodkor bo'lish uchun insonda qobiliyatning bo'lishini o'zigina kifoya emas, undan 10 ta sifat talab etiladi. 10 dan bir sifat iste'dod, talant bo'lsa, 9 tasi vazminlik, mehnatsevarlik natijasida yuzaga chiqadi.

Ijodkor hayotga atrof-muhitga befarq qaramaydi, jamiyatdagi tarixiy voqea, tabiat o'zgarishlari unda ifodalash, fikrini uyg'otadi. Rassom hayotni chuqur o'rganish bilan birga ko'rgan taassurotlarini umumlashtirib, o'z yo'lining uslubini topadi.

Rassom har doim sofdil bo‘lib, haqiqatni ifodalashi kerak. Rassom o‘zining falsafiy dunyoqarashi, hayotiy tajribasi, bilim saviyasi, harakatchanligi, ijodiy asarda foydalangan shaxsiy tasvir usuli bilan ajralib turadi. Shuning uchun har bir asarni qaysi musavvir qalamiga mansubligini bilish qiyin emas.

Har qanday ijodkor o‘tmishdagi rangtasvir san’ati ustalarini merosini va tajribalarini o‘rganish bilan birga, tomoshabinga chuqur ta’sir etuvchi tasvir, kompozitsiya qonun uslubiyatini ham o‘rganadi.

Kompozitsiya so‘zi predmetlarini bo‘laklarini solishtirib, ma’lum tartibda yaxlit joylashtirish, g‘oyaga muvofiq ijod qilish, bayon qilish, kompozitsiya tuzishdir[10,17].

Amaliyotda kompozitsiyaning zarur unsurlari mavjud. Yaxlitlik qonuni, o‘xshatish, kontrast qonun vositalarini mazmuni va g‘oyaga bo‘ysinish kompozitsiyani asosiy qonunlari deb qisoblanadi.

Bu qonunning belgilari E.Kibrikning kitobida to‘la va chuqur analiz qilib berilgan bo‘lib, kompozitsiyada birinchi yaxlitlik belgisi qonuniga rioya qilinganligi sababli, san’at asari bo‘linmas bir butun bo‘lib ko‘rinadi.

Kompozitsiya yaxlitligida kompozitsiya elementlari shakl, hajm, oraliq xarakter, nusxa, imo - ishora bilan ifodalanadi. Misol tariqasida Repinning “Krestno‘y xod v Kurskoy gubernii” asarida bir qarashda yaxlit shaklda ko‘rinadi[10,17].

Kompozitsiyadagi omma - xaloyiq, tasviri diogonal joylashgan bo‘lib, kartinani to‘rt burchagini bog‘lab turadi. Nihoyatda ko‘p sonli xaloyiq, jamoa tasvirlangan bo‘lsada, har bir kishi xarakteri, nusxasi salbiy, ijobiy obrazlar, sinfiy qarama – qarshiliklar o‘z ifodasini topgan. Haqiqat qonuni - asosan uchta belgi bilan ifodalanadi.

Birinchi belgi bu badiiy asarda sodir bo‘layotgan voqeani vaziyatning o‘ziga xosligi. A.Savrasovning “Qora qarg‘alar uchib keldilar”, A.Kuindjining “Qayinzorda”, A.Ro‘lovning “Havo rang kenglikda” manzaralarida mazmun, nafasat, bilan birga tabiatning o‘ziga xos obrazi tasvirlangan. Har qanday san’atni turi insonga o‘z ta’sirini o‘tkazib unda dunyoqarashini shakllantiradi[5,32].

Tasviriy san’at insonda hayotdagi ko‘rsatgan jasoratini, fikr va ichki xisssiyotlarini aks ettiradi. O‘zbek tasviriy san’atini dastlabki rivojlanishi bosqichida rassomlar haqiqatni yarim manzara shaklida tasvirlashdi. Ularni sharqona hayot, yodgorlik obidalar fonida, g‘alla-qovur bozor hayoti, choyxonada xordiq chiqarayotgan rang-barang liboslardagi odamlar qiziqirdi.

XX asr 90 yillarining ikkinchi yarmida tasviriy san’atda maishiy janr rivojlanishi muhim hodisa bo‘ldi. Xalqning yangi turmush-tarzi, qishloq hayoti, paxta dalalaridagi mehnat jarayoni, o‘zbek rassomlarining asosiy mavzusi bo‘lib qoldi[7,542].

Hozirgi zamon san'ati rivojlanishiga, rassomning ijodiy izlanishi yangi mazmunli g'oya, insonlarning ma'naviy – ma'rifiy talablarini qondirish bilan bog'liqdir.

Shuning uchun kartina kompozitsiyasi yechimi murakkab ruhiy holatini topish, rassomdan kundalik hayotdagi go'zallikni aks ettirish muammolarini, zamondoshlarning ichki his - tuyg'ularini sezishni, to'g'ri chuqur tasavvur etishni talab qiladi.

Rassomlar zimmasiga o'z asarlarida badiiy obrazlarni yaratish vositalarini boyitish, taraqqiy etgan ilg'or rassomlari tajribalari bilan dunyoqarashlari ko'lamini kengaytirish kabi mas'uliyatlar qo'yilgan.

Buyuk tarixiy taraqqiyot yo'lidan og'ishmay olg'a rivojlanib borayotgan O'zbekiston Respublikasi oldida endilikda bir qancha muhim vazifa va muammolar turibdi.

Bugungi kunda yoshlarimizga ta'lim-tarbiya berishda madaniyatimiz, qadriyatlarimiz, milliy san'atimiz namunalaridan, ota-bobolarimiz tomonidan yaratilgan va butun jahonga mashhur bo'lgan ajoyib san'at namunalaridan keng foydalanishga katta ahamiyat berilmoqda. O'tmishda yashab o'tgan buyuk vatandoshlarimiz, ulug' allomalar siymosini san'at asarlarida aks ettirish ijod ahli oldiga ham mas'uliyatli vazifalarni yuklaydi.

Shu sababli ham ular o'rganishni, tahlil qilishni taqozo etadi. Bu o'z navbatida xalqimiz ichidan yetishib chiqqan buyuk davlat va fan arboblari, buyuk vatandoshlarimiz haqida yaratilgan va yaratilayotgan tasviriy san'at asarlarini o'qishni o'rganishni badiiy tafakkurni oshirishni talab etadi.

Mamlakatimizda ham yangi ma'naviy-g'oyaviy yo'nalishlarning shakllanishi o'z navbatida, zamonaviy san'atning barcha sohalariga samarali ta'sir etib, ijodiy izlanishlar doirasini kengaytirib, badiiy ijod rivojini yanada jadallashtirdi. Tarixiy, madaniy va ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning keng qatlamlarini qayta idrok etish g'oyalari, yangilanish tamoyillari me'morlik, tasviriy va amaliy bezak sohalarida, musiqa va tomosha san'atlarida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mamatov U.N. STUDY OF THREE PORTRAITS OF THE GREAT POET OF THE MIDDLE AGES, ALISHER NAVOI. — USE: Oscar Publishing Services, 2023. — ISSN – 2771-2141. — P. 15-20
2. Kasimov K.S. THE POSITION OF THE ARTIST IN MODERN SOCIETY. — USE: Oscar Publishing Services, 2023. — ISSN – 2771-2141. - P. 10-13
3. Allabergenov S.A. The Significance of Colors as an Emotional Factor in the Art of Painting. — USE: AMERICAN Journal of Public Diplomacy and International Studies, 2023. — ISSN (E): 2993-2157 — P. 148-150
4. Mahmudov B.T. Perception of Miniature Works through an Artistic Image. — USE: IJNRAS, 2023. — ISSN: 2751-756X. - P. 179-182
5. Mahmudov B.T. THE ARTIST'S PSYCHOLOGICAL PERCEPTION OF COLORS, Innovation and Integrity, 2023. — ISSN: 2792-8268.
6. Umirzakov R.R. IMAGINATION ALLOWS A PERSON TO REALIZE MANY PROJECTS. — European Journal of Innovation in Nonformal Education, 2023. — ISSN - 2795-8612 - P. 158-161
7. Xo‘janiyozov R.Q. O‘ZBEKISTON TASVIRIY SAN’ATIDA O‘ROL TANSIQBOYEV IJODI VA FAOLIYATI. – RESEARCH AND EDUCATION, 2023. – ISSN: 2181-3191 – B. 78-79
8. Vokhidova G.I. Cubism in Fine Arts – Innovation and Integrity, 2023. – ISSN: 2792-8268 – P. 39-40
9. Королькова Е.Ф. ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ, СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА, – RESEARCH AND EDUCATION, 2023.- ISSN: 2181-3191 –P.107-111
- 10.Маматов Х.Н. ПОРТРЕТЫ ПОЭТЕССЫ МАХЛАР-АЙИМ НОДИРАБЕГИМ (1792-1842
- 11.ГГ.), СОЗДАННЫЕ УЗБЕКСКИМИ ХУДОЖНИКАМИ XX ТОГО ВЕКА, – RESEARCH AND EDUCATION, 2023. -ISSN: 2181-3191 –P. 254-259
12. Erkabayeva F.A YANGI O‘ZBEKISTON MAHOBATLI RANGTASVIR SAN’ATINING
- 13.BUGUNGI KUNDAGI TARAQQIYOT YO‘LI, – RESEARCH AND EDUCATION, 2023. -ISSN: 2181-3191 –B. 96-100
- 14.Xo‘janiyozov R.Q. FINI LINES UZBEKISTON PAINTING ART – Art and design Socil Science, 2022. –ISSN: 2181-2918 – B. 8-11

15. Erkabayeva F.A RAHIM AHMEDOVNING IJODIY YO‘LI VA INSON PARVARLIK G‘OYALARI, –So‘z san’ati, 2022.- ISSN: 2181-9297 –B. 64-68
16. Erkabayeva F.A YANGI O‘ZBEKISTON MAHOBATLI RANGTASVIR SAN’ATINING
17. BUGUNGI KUNDAGI TARAQQIYOT YO‘LI, –So‘z san’ati, 2023.- ISSN: 2181-3191 –B. 96-100
18. Hasanov. R., “Tasviriy san’at asoslari”, Toshkent, 2009 yil.
19. Nabiev M., Rangshunoslik. – Toshkent. “O‘qituvchi”, 1996 y.
20. “O‘zbekiston san’ati”. T.: 2001.
21. Abdirasilov. S., Tolipov. N., - Dastgohli rangtasvir. “Iqtisod moliya”. T.: 2010.
22. O. Mo‘yinov “Rangtasvir” Toshkent “Sharq” matbaa-aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati 2007 yil.
23. G‘.A. Artiqov. “Rangtasvir texnikasi va ashyolar texnologiyasi” Toshkent “Sharq” matbaa-aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati 2007 yil.
24. Amaliy bezak san’ati. Tasviriy san’at. O‘zME. Toshkent: 12 tom. 2006; 542-563 betlar;
25. Пугаченкова Г. Из художественной сокровищницы. Среднего Востока Тошкент: 1987;
26. Qoraboev, U. Madaniyat masalalari. Toshkent: 2009; 251 bet
27. Степанов, Г.П. “Композиционные проблемы синтеза искусств”.- Л. “Художник”. 1984
28. Декоративная монументальная живопись, Шанхай. 1999.
29. Монументальное искусство.- Л.